

Η Ευέλικτη Ζώνη ως εκπαιδευτική καινοτομία: Μια μελέτη περίπτωσης της εφαρμογής της σε τρία Γυμνάσια

Δήμητρα Σπυροπούλου, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο

Περίληψη

Η Ευέλικτη Ζώνη (Ε.Ζ.) αποτελεί μια εκπαιδευτική καινοτομία που εστιάζεται κυρίως στην απόκτηση λειτουργικών γνώσεων, την ανάπτυξη ψυχοκινητικών δεξιοτήτων και την καλλιέργεια θετικών στάσεων και συμπεριφορών των μαθητών απέναντι στον εαυτό τους, στην κοινωνία και στο περιβάλλον. Στην εργασία αυτή έγινε μια προσπάθεια καταγραφής των απόψεων των μαθητών τριών Γυμνασίων που εφάρμοσαν εθελοντικά το πρόγραμμα το σχολικό έτος 2001-2002. Ως εργαλεία της έρευνας χρησιμοποιήθηκαν αρχικά ημιδομημένες συνεντεύξεις, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια της εφαρμογής του προγράμματος και ένα ερωτηματολόγιο που αποτελείται από ερωτήσεις ανοικτού και κλειστού τύπου. Από τα αποτελέσματα φαίνεται ότι στους περισσότερους μαθητές άρεσε η απασχόλησή τους με το πρόγραμμα, επειδή, όπως δηλώνουν, μαθαίνουν να συνεργάζονται με τους συμμαθητές τους στο σχολείο, να εργάζονται μέσα και έξω από τη σχολική αίθουσα, να ασχολούνται με διάφορες δραστηριότητες και αρκετοί είναι αυτοί που θεωρούν ότι με τον τρόπο αυτό της διδασκαλίας μαθαίνουν να δουλεύουν πιο υπεύθυνα. Για το λόγο αυτό θα ήθελαν και τα άλλα μαθήματα να γίνονται με αυτόν τον τρόπο.

Η κ. Δήμητρα Σπυροπούλου είναι Διδάκτωρ της Διδακτικής Φυσικών Επιστημών, Μόνιμη Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.

Εισαγωγή

Τον προηγούμενο αιώνα το ελληνικό σχολείο θεωρείτο ο κατεξοχήν «μηχανισμός» απόκτησης γνώσεων και ένας «μονόδρομος» που οδηγούσε τους μαθητές στην πνευματική, κοινωνική και επαγγελματική καταξίωσή τους. Η άποψη αυτή συνετέλεσε στο να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση σε δασκαλοκεντρικές και γνωσιοκεντρικές διαδικασίες μάθησης, με αποτέλεσμα τα σχολικά εγχειρίδια να είναι η μόνη πηγή γνώσης και η μάθηση να θεωρείται πιο αποτελεσματική, αν η διδασκαλία επικεντρώνεται στη δομή της κάθε επιστήμης.

Τις τελευταίες, όμως, δεκαετίες οι απόψεις για το τι είναι μάθηση άλλαξαν μετά από τα αποτελέσματα πολλών ερευνών που έγιναν διεθνώς, κυρίως, στο χώρο της Διδακτικής των Φυσικών επιστημών (Gilbert et al., 1982· Driver et al., 1994). Σύμφωνα με τα τελευταία δεδομένα ο μαθητής οικοδομεί γνώσεις μέσα από το διάλογο και τις εμπειρίες και όχι από τις διαλέξεις και τα βιβλία (Osborne & Wittrock, 1983). Η μάθηση είναι το αποτέλεσμα αυτών που διδάσκεται ο μαθητής στο σχολείο και αυτών που ήδη γνωρίζει από την καθημερινή ζωή (Posner et al., 1982) και τέλος, ενώ η διδασκαλία είναι μια κοινωνική διαδικασία, η μάθηση είναι προσωπική υπόθεση του καθενός (Glaserfeld, 1989). Όλα τα παραπάνω, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι οι πηγές της γνώσης πολλαπλασιάζονται και διευρύνονται συνεχώς, οδηγούν σε άλλους «μηχανισμούς» λειτουργίας του ελληνικού σχολείου.

Σήμερα, τόσο η κοινωνία όσο και η εκπαίδευση βρίσκονται περισσότερο από κάθε άλλη φορά μπροστά σε μια πρόκληση διαρκούς προσαρμογής σε έναν ασταθή κόσμο, που χρειάζεται αφενός σταθερές βάσεις και αφετέρου ευρύτητα και ευελιξία (Kress, 1999). Κάθε εκπαιδευτικό σύστημα, όμως, οφείλει να συνδυάζει στοιχεία του παρελθόντος, όπως είναι οι αξίες και οι δομές, στοιχεία του παρόντος, όπως είναι οι στόχοι και οι διδακτικές επιταγές και στοιχεία του μέλλοντος, όπως είναι οι προβλέψεις και οι προσδοκίες (Kelly, 1999). Επιπλέον, το ζητούμενο από την εκπαίδευση είναι η συμβολή της στη δημιουργία ελεύθερων και υπεύθυνων πολιτών, η οποία επιτυγχάνεται με την κατανόηση της εννοιολογικής δομής της κάθε επιστήμης αλλά και την άρση των στεγανών μεταξύ των γνωστικών αντικειμένων, την εξοικείωση των μαθητών με διαδικασίες και κριτήρια επιστημονικής προέλευσης και την εστίαση της μαθησιακής διαδικασίας στην επίλυση προβλημάτων τα οποία απαιτούν τη συνεργασία και το συνδυασμό γνώσεων και δεξιοτήτων (Σπυροπούλου-Κατσάνη, 2000).

Η σημασία της συνεργασίας των μαθητών και των εκπαιδευτικών αναγνωρίζεται διεθνώς, διότι οι ομαδοσυνεργατικές διαδικασίες συμβάλλουν στην ανάπτυξη γνωστικών και μεταγνωστικών δεξιοτήτων και στην καλύτερη παιδαγωγική

κή διαχείριση της ανομοιογένειας του μαθητικού πληθυσμού (Σταυρίδου, 2003).

Η συνεργασία των μαθητών σε μικρές ομάδες μέσα και έξω από το σχολείο, συνίσταται στην ανάληψη πρωτοβουλίας και υπευθυνότητας κάθε μέλους της ομάδας σε μια συγκεκριμένη εργασία, στο «μοίρασμα» των απόψεων και στην αποδοχή ή απόρριψή τους μετά από συζήτηση ή πειραματισμό, στην εναλλαγή ρόλων στο πλαίσιο διαφορετικών δραστηριοτήτων που οι μαθητές καλούνται να φέρουν σε πέρας, στην ανάπτυξη κριτικής και δημιουργικής σκέψης, στο σεβασμό της διαφορετικότητας του άλλου και τέλος στην κοινωνικοποίηση των μαθητών.

Ο συνδυασμός και η εφαρμογή διδακτικών στρατηγικών ομαδοσυνεργατικής, εποικοδομητικής και διερευνητικής-ανακαλυπτικής διαδικασίας οδηγεί σε λειτουργικές γνώσεις που έχουν «βιωσιμότητα», διότι συνδέουν τη σχολική γνώση με την καθημερινή ζωή και οδηγούν σε ικανοποιητικά μαθησιακά αποτελέσματα (Σπυροπούλου, 1997).

Στο γενικό πλαίσιο αυτό επιχειρήθηκε από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (Π.Ι.):

- α) Η εκπόνηση του Διαθεματικού Ενιαίου Πλαισίου Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και στη συνέχεια των Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών (Α.Π.Σ.) των γνωστικών αντικειμένων της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, ώστε να εξασφαλιστεί όσο το δυνατόν η εσωτερική συνοχή και ομαλή ροή της γνώσης από ενότητα σε ενότητα, από τάξη σε τάξη και από βαθμίδα σε βαθμίδα, δηλαδή συγχρονικά και διαχρονικά, και
- β) Ο σχεδιασμός της Ε.Ζ. η οποία λειτουργεί ως προπομπός των Δ.Ε.Π.Π.Σ. - Α.Π.Σ. και αποσκοπεί στην εξοικείωση των εκπαιδευτικών με εναλλακτικές μεθόδους διδασκαλίας και μάθησης, στη σύνδεση των γνωστικών αντικειμένων μεταξύ τους και με την καθημερινή ζωή και κυρίως με τα ενδιαφέροντα των μαθητών.

Τι είναι η Ευέλικτη Ζώνη

Η Ε.Ζ., ως εκπαιδευτική καινοτομία, προκαλεί σημαντικές αλληλεπιδράσεις μεταξύ αυτών που την σχεδίασαν και αυτών που την υλοποιούν. Για το λόγο αυτό ως εκπαιδευτική αλλαγή δεν είναι κάτι που απλά συμβαίνει, είναι μια διαδικασία που από παλαιότερα ήταν ζητούμενο από τους εκπαιδευτικούς και συντελείται σε ένα περιβάλλον, στο οποίο κλήθηκε να ενσωματωθεί. Για να λειτουργήσει βέβαια μία καινοτομία δεν αρκούν οι πρωτοβουλίες και οι ανησυχίες κάποιων. Αυτό που χρειάζεται είναι ένα οργανωμένο πλαίσιο λειτουργίας του προγράμματος με την αξιοποίηση των ήδη υπαρχόντων δομών και θεσμών, η προετοιμα-

σία και η παροχή κατάλληλου εκπαιδευτικού υλικού και κυρίως η θέληση των μάχιμων εκπαιδευτικών να δοκιμάσουν καινοτομίες που θα ανοίξουν το σχολείο στην κοινωνία με διαδικασίες συνεχούς επικοινωνίας για την αντιμετώπιση των όποιων προβλημάτων.

Κύριος σκοπός της Ε.Ζ. είναι το αντιστάθμισμα της ανελαστικότητας των Αναλυτικών Προγραμμάτων και η αντικατάσταση της αποσπασματικότητας και του πολυκερματισμού της γνώσης του παραδοσιακού σχολείου με την ενιαιοποίηση της γνώσης.

Τα βασικά στοιχεία του καινοτόμου προγράμματος είναι:

- Η άρση των στεγανών μεταξύ των γνωστικών αντικειμένων.
- Η συνεργασία των εκπαιδευτικών διαφορετικών ειδικοτήτων.
- Η σύνδεση της σχολικής γνώσης με την καθημερινή ζωή.
- Η εξοικείωση εκπαιδευτικών και μαθητών με τη χρήση της σύγχρονης τεχνολογίας και την αξιοποίησή της.

Τέλος, οι στόχοι της Ε. Ζ. είναι:

- α. Να αποκτήσει το σχολείο ενεργό σύνδεση με το φυσικό, κοινωνικό, οικονομικό και πολιτιστικό περιβάλλον του.
- β. Να προκαλέσει το ενδιαφέρον των μαθητών για συνεργασία, έρευνα και δημιουργία.
- γ. Να προωθήσει τις κλίσεις και τα ενδιαφέροντα των μαθητών.
- δ. Να κάνει το σχολείο ελκυστικό για τα παιδιά.

Ως προς το σχήμα οργάνωσης, έχουν προταθεί δύο εναλλακτικά σενάρια:

- α. Το κυλιόμενο δώρο μέσα σε κάθε διαφορετική ημέρα της κάθε εβδομάδας.
- β. Το σταθερό δώρο μια συγκεκριμένη ημέρα της εβδομάδας.

Ως προς το σχήμα συνεργασίας, προτείνονται τα παρακάτω βήματα:

- α. Επιλογή ενός θέματος που συναποφασίζεται από τους μαθητές και τον εκπαιδευτικό που αναλαμβάνει το συντονισμό των δραστηριοτήτων.
- β. Συνεργασία και προγραμματισμός των δραστηριοτήτων μεταξύ εκπαιδευτικών διαφορετικών ειδικοτήτων.
- γ. Υποβολή της πρότασης στο σύλλογο των διδασκόντων.
- δ. Έγκριση και υλοποίηση της πρότασης.

Ως μεθοδολογικό εργαλείο επιλέχθηκε η μέθοδος των σχεδίων εργασίας, η οποία αφενός παρέχει ελευθερία στους μαθητές να επιλέξουν και να εκφραστούν μέσα

από ένα θέμα που τους ενδιαφέρει και αφετέρου αυτονομία στους εκπαιδευτικούς να εφαρμόσουν διδακτικές/παιδαγωγικές «καινοτομίες». Επιπλέον, η Ε.Ζ. εξασφαλίζει στους εκπαιδευτικούς θεσμικό πλαίσιο για τη μελέτη θεμάτων που έρχονται να συμπληρώσουν τη διδασκαλία των γνωστικών αντικειμένων, ενώ παράλληλα προκαλούν το ενδιαφέρον των μαθητών και τη σύνδεση της σχολικής γνώσης με την καθημερινή γνώση. Η διάρκεια ενός σχεδίου εργασίας ποικίλλει και αυτό μπορεί να είναι μικρής διάρκειας λίγων ωρών, μέσης διάρκειας 2-6 δώρων, μεγάλης διάρκειας 3-9 μηνών. Η θεματολογία των σχεδίων εργασίας μπορεί να αντλείται από μια ενότητα ενός σχολικού βιβλίου, η οποία συνάδει και επεκτείνεται σε ένα επίκαιρο και ενδιαφέρον θέμα ή από το χώρο των θεμελιωδών εννοιών (ΥΠΕΠΘ-ΠΙ, 2002) σε μια προσπάθεια να ενισχυθεί η γνώση που παρουσιάζεται κατακερματισμένη μέσα στα διάφορα γνωστικά αντικείμενα. Κατάλληλο θέμα μπορεί να είναι εκείνο που προκαλεί το ενδιαφέρον και τη σκέψη των μαθητών, συμβάλλει στις διαδικασίες «μαθαίνω πώς να μαθαίνω» και οδηγεί σε διερευνητικές διαδικασίες και εφαρμογές της σχολικής γνώσης. Τέλος, τα βασικά χαρακτηριστικά ενός σχεδίου εργασίας είναι η ελεύθερη επιλογή του θέματος, η διερεύνηση πηγών πληροφόρησης, η διατύπωση στόχων σύμφωνα με τις ιδιαιτερότητες των μαθητών, ο σχεδιασμός και η οργάνωση δραστηριοτήτων για την επίτευξη των στόχων, οι συνεργασίες μεταξύ εκπαιδευτικών - μαθητών - γονέων, η σύνθεση ομάδων για την κατανομή των δραστηριοτήτων, η εξαγωγή συμπερασμάτων και τέλος η σύνθεση και η παρουσίαση της εργασίας. Επομένως η Ε.Ζ. ως καινοτόμο πρόγραμμα είναι μια υπέρβαση της «περι-χάραξης» των συμβατικών Α.Π. και ο διαθέσιμος χρόνος είναι ένα δίωρο την εβδομάδα μέσα στο υποχρεωτικό ωρολόγιο πρόγραμμα του σχολείου.

Επιπροσθέτως, η Ε.Ζ. συνιστά μια εκπαιδευτική αλλαγή:

1. Ως προς την αντίληψη της έννοιας «μάθηση», που από απομνημονευτική διαδικασία γίνεται διαδικασία εννοιολογικής αλλαγής και οικοδόμησης γνώσης, ανάπτυξης δεξιοτήτων και καλλιέργειας θετικών στάσεων και συμπεριφορών των μαθητών απέναντι στον εαυτό τους, στην ομάδα τους και στο περιβάλλον.
2. Ως προς το ρόλο του εκπαιδευτικού, που από πομπός γνώσης γίνεται συνερευνητής και εμπυχωτής της μαθησιακής διαδικασίας.
3. Ως προς το ρόλο του μαθητή, που από παθητικός και αδιάφορος δέκτης πληροφοριών γίνεται ενεργό μέλος μιας συνεργατικής ομάδας.
4. Ως προς τις μεθοδολογικές προσεγγίσεις/πρακτικές, που από δασκαλοκεντρικές γίνονται ομαδοσυνεργατικές.

Στο πλαίσιο της πιλοτικής εφαρμογής της Ε.Ζ. στα σχολεία της Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης έγιναν ενδοσχολικές επιμορφώσεις εκπαιδευτικών σε όλη την Ελλάδα και ετοιμάστηκε ένα πλούσιο υλικό που αποτελείται από:

- α. Τον Οδηγό για τον εκπαιδευτικό με προτάσεις για σχέδια εργασίας.
- β. Το Πολυθεματικό βιβλίο-φάκελο που περιέχει κείμενα διαφόρων προσωπικοτήτων για την ενημέρωση των εκπαιδευτικών και των μαθητών για επίκαιρα θέματα. Τα κείμενα αυτά μπορούν να αποτελέσουν τη βάση για συζήτηση και αφόρμηση ανάπτυξης σχεδίων εργασίας.
- γ. Τα Διαθεματικά βιβλία που περιέχουν τα καινοτόμα προγράμματα των Σχολείων Εφαρμογής Πειραματικών Προγραμμάτων Εκπαίδευσης που εκπονήθηκαν την περίοδο 1998-2000.

Όμως εκτός από το εκπαιδευτικό υλικό που εστάλη στα σχολεία, οι εκπαιδευτικοί έχουν τη δυνατότητα να αξιοποιήσουν κάθε άλλη πηγή πληροφόρησης που κρίνουν ως αξιόλογη.

Στόχος - Μέθοδος

Στην εργασία αυτή έγινε μια προσπάθεια καταγραφής και μελέτης των απόψεων των μαθητών σχολείων της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, που εφάρμοσαν το πρόγραμμα κατά το σχολικό έτος 2001-2002. Το ενδιαφέρον εστιάστηκε στις απόψεις των μαθητών, παράλληλα με αυτές των εκπαιδευτικών, διότι οι μαθητές είναι οι κύριοι πρωταγωνιστές αυτής της προσπάθειας. Ως εργαλεία της έρευνας χρησιμοποιήθηκαν αρχικά ημιδομημένες συνεντεύξεις, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια του προγράμματος εφαρμογής σε μαθητές και εκπαιδευτικούς, από τις οποίες στη συνέχεια προέκυψε ένα ερωτηματολόγιο που αποτελείται από ερωτήσεις ανοικτού και κλειστού τύπου.

Το ερωτηματολόγιο συμπλήρωσαν οι μαθητές ενός αστικού, ενός ημιαστικού και ενός αγροτικού σχολείου της ίδιας γεωγραφικής περιοχής μετά την ολοκλήρωση των προγραμμάτων. Το κοινό στοιχείο των τριών σχολείων είναι ότι οι εκπαιδευτικοί επιμορφώθηκαν από την ίδια επιμορφωτική ομάδα και εποπτεύονταν από μέλος του Π.Ι. το οποίο ήταν υπεύθυνο για τη συγκεκριμένη περιφέρεια.

Το περιεχόμενο των ερωτήσεων αφορούσε τις διαδικασίες υλοποίησης του προγράμματος, τον τρόπο που εργάστηκαν οι μαθητές και τις στάσεις/θέσεις των μαθητών κατά τη διεξαγωγή των σχεδίων εργασίας στο πλαίσιο της Ευέλικτης Ζώνης. Τα ερωτηματολόγια κωδικοποιήθηκαν με αύξοντα αριθμό ανά τάξη και σχολείο για να προκύψει στη συνέχεια ο συνολικός αριθμός των ερωτηματολο-

γίων και η συχνότητα εμφάνισης της απάντησης σε κάθε ερώτηση (Παρασκευόπουλος, 1993).

Αποτελέσματα

A. Η θεματολογία των σχεδίων εργασίας

Το πρώτο ερώτημα που μας απασχόλησε ήταν ποιο είναι το θέμα του σχεδίου εργασίας με το οποίο ασχολήθηκαν οι μαθητές. Η θεματολογία των σχεδίων εργασίας με τα οποία ασχολήθηκαν οι μαθητές ταξινομημένα ανά σχολείο παρουσιάζεται στον πίνακα 1 που ακολουθεί.

Το πρώτο Γυμνάσιο, (πίνακας 1), χαρακτηρίζεται ως αστικό, διότι είναι η πρωτεύουσα του νομού. Το αστικό Γυμνάσιο έχει τρία τμήματα στην Α' τάξη, δύο τμήματα στην Β' τάξη και τρία τμήματα στη Γ' τάξη. Τα άλλα δύο Γυμνάσια, που βρίσκονται: το ένα σε μία κωμόπολη του δεύτερου νομού της ίδιας περιφέρειας και χαρακτηρίζεται ως ημιαστικό και το άλλο στον τρίτο νομό της περιφέρειας και χαρακτηρίζεται ως αγροτικό, έχουν τρία τμήματα, ένα σε κάθε τάξη. Στην τρίτη στήλη του πίνακα διαπιστώνει κανείς ότι η θεματολογία των σχεδίων εργασίας που υλοποιήθηκαν στα τρία Γυμνάσια ποικίλλει και τα θέματα έχουν σχέση, κυρίως, με την Τοπική Ιστορία, την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και την Αγωγή Υγείας.

Πίνακας 1

<i>Τύπος Σχολείου</i>	<i>Αριθμός Μαθητών</i>	<i>Θεματολογία των σχεδίων εργασίας</i>
Αστικό	A1	Η ζωή στην πόλη μας
	A2	Η διά βίου άσκηση
	A3	Η μουσική
179 μαθητές	B1	Η εισβολή των αγγλικών λέξεων στην ελληνική γλώσσα
	B2	Υγρότοποι και ανθρωπογενές Περιβάλλον
	Γ1	Μια πολιτισμική τάξη
Ημιαστικό 68 Μαθητές	Γ2	Παράδοση και Πολιτισμός στην Ανατολική Θράκη
	Γ3	Υγιεινή διατροφή
	A' Τάξη	Αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου - Δημιουργία Ιστοσελίδας
Αγροτικό 84 μαθητές	B' Τάξη	Διατροφή, Άσκηση και Υγεία
	Γ' Τάξη	Στηρίζομαι στα πόδια μου
	A' Τάξη	Παραδοσιακά Παιχνίδια
	Τέχνες: Θεατρική Παράσταση	
	B' Τάξη	Ο τόπος που ζούμε
	Γ' Τάξη	Η διαφήμιση του χωριού μας μέσα από τα M.M.E.

B. Οι διαδικασίες υλοποίησης του προγράμματος

Το δεύτερο ερώτημα αφορούσε στις διαδικασίες που ακολουθήθηκαν κατά την υλοποίηση των σχεδίων εργασίας και συγκεκριμένα αν ακολουθήθηκαν ομαδο-συνεργατικές διαδικασίες.

Ερώτηση 2^η: Την ομάδα μου αποτελούσαν:

Πίνακας 2

<i>A/a</i>	<i>2-3 άτομα</i>	<i>4-5 άτομα</i>	<i>Περισσότερα από 5 άτομα</i>
Αστικό	109	62	6
Ημιαστικό	3	10	53
Αγροτικό	13	11	57
Σύνολο	125	83	116

Από τον πίνακα 2 παρατηρείται ότι οι περισσότεροι μαθητές δούλεψαν σε ομάδες των 2-3 ατόμων (125 απαντήσεις), πολύ λιγότεροι σε ομάδες των 4-5 ατόμων (83 απαντήσεις) και 116 μαθητές απάντησαν ότι την ομάδα τους αποτελούσαν περισσότερα από 5 άτομα. Αυτό αιτιολογείται από το γεγονός ότι οι μαθητές κυρίως του ημιαστικού και αγροτικού σχολείου εργάστηκαν σε πολυπληθείς ομάδες εξαιτίας των θεμάτων, όπως για παράδειγμα το ανέβασμα μιας θεατρικής παράστασης ή η δημιουργία ιστοσελίδας.

Στο τρίτο ερώτημα ζητήθηκε ο τόπος που υλοποιήθηκαν τα σχέδια εργασίας από τους μαθητές και συγκεκριμένα αν, εκτός από την αίθουσα διδασκαλίας, αξιοποιήθηκαν και άλλοι χώροι π.χ. βιβλιοθήκη και εργαστήρια του σχολείου, αύλιος χώρος κ.ά.

Ερώτηση 3^η: Οι εργασίες που αναλάβαμε με την ομάδα μου έγιναν*

Πίνακας 3

<i>a/a</i>	<i>Στην τάξη</i>	<i>Στο προαύλιο</i>	<i>Σε άλλους χώρους</i>	<i>Δεν απαντώ</i>
Αστικό	169	12	25	
Ημιαστικό	65	10		
Αγροτικό	78	22	27	2
Σύνολο	312	34	62	2

* Μαθητές σημείωσαν περισσότερες από μία απαντήσεις

Οι εργασίες του προγράμματος έγιναν, κυρίως, μέσα στις αίθουσες διδασκαλίας (312 απαντήσεις), αρκετοί εργάστηκαν και εκτός του σχολείου (62 απαντήσεις), ενώ λιγότεροι (34) εργάστηκαν στο προαύλιο του σχολείου. Πιο συγκεκριμένα οι μαθητές επισκέφτηκαν τους υδροβιότοπους της περιοχής τους για επιτόπιες παρατηρήσεις, τη βιβλιοθήκη και τα μουσεία για τη συγκέντρωση έντυπου και εικονογραφημένου υλικού, την αγορά και τις αρχές του τόπου για συγκέντρωση υλικού με ερωτηματολόγια και συνεντεύξεις κ.ά.

Στο τέταρτο ερώτημα ζητήσαμε από τους μαθητές να μας αναφέρουν το είδος των εργασιών με τις οποίες ασχολήθηκαν κατά τη διάρκεια του σχεδίου εργασίας.

Ερώτηση 4^η: Στο πρόγραμμα αυτό εγώ:

- A. Έφερα υλικό από άλλες πηγές.
- B. Έκανα έρευνα με ερωτηματολόγιο ή συνεντεύξεις.
- Γ. Έγραψα ένα μέρος της εργασίας.
- Δ. Βοήθησα στη σύνθεση της εργασίας (Ζωγραφική, κατασκευή κολάζ κ.ά).
- E. Έλαβα μέρος στην παρουσίαση της εργασίας.
- Z. Δεν απαντώ.

Πίνακας 4

<i>a/a</i>	<i>A</i>	<i>B</i>	<i>Γ</i>	<i>Δ</i>	<i>E</i>	<i>Z</i>
Αστικό	73	16	73	93	25	
Ημιαστικό	30	10	31	15	16	7
Αγροτικό	39	15	58	14	32	3
Σύνολο	142	41	162	122	73	10

Από τα στοιχεία του πίνακα 4 διαπιστώνεται ότι 142 μαθητές ενδιαφέρθηκαν να φέρουν υλικό και μόνο 41 μαθητές ασχολήθηκαν με μικρές έρευνες, οι οποίες αφορούσαν στη συγκέντρωση στοιχείων με συνεντεύξεις και ερωτηματολόγια που απευθύνονταν σε άλλους συμμαθητές τους ή σε άλλα άτομα εκτός του σχολείου. Οι περισσότεροι μαθητές ασχολήθηκαν με τη συγγραφή μέρους της εργασίας (162) και τη σύνθεσή της (122 απαντήσεις). Τέλος, λιγότεροι μαθητές συμμετείχαν στην παρουσίαση/κοινοποίηση των αποτελεσμάτων της εργασίας τους (73 απαντήσεις). Αξίζει να σημειωθεί ότι αρκετοί μαθητές ασχολήθηκαν με περισσότερες από μια δραστηριότητες και αυτοί ήταν κυρίως μαθητές της Α' και Β' τάξης, οι οποίοι σημείωσαν και τις τέσσερις επιλογές.

Γ. Στάσεις/θέσεις των μαθητών

Το τρίτο σκέλος του ερωτηματολογίου αφορά στις στάσεις/θέσεις των μαθητών σχετικά με την εφαρμογή του προγράμματος της Ευέλικτης Ζώνης στο σχολείο τους.

Ερώτηση 5^η: Η απασχόλησή μου με το πρόγραμμα μου άρεσε:

- α. Πολύ
- β. Λίγο
- γ. Καθόλου
- δ. Κάτι άλλο

Πίνακας 5

<i>α/α</i>	<i>Πολύ</i>	<i>Λίγο</i>	<i>Καθόλου</i>
Αστικό	133	34	9
Ημιαστικό	63	2	-
Αγροτικό	56	17	11
Σύνολο	252	53	20

Από τα στοιχεία του πίνακα διαπιστώνεται ότι στους περισσότερους μαθητές άρεσε πολύ η απασχόλησή τους με το πρόγραμμα (252 απαντήσεις), ενώ υπήρξαν και 53 απαντήσεις μαθητών που δηλώνουν ότι τους άρεσε λίγο η εμπλοκή τους στο πρόγραμμα. Τέλος, 20 μαθητές απάντησαν ότι δεν τους άρεσε καθόλου το πρόγραμμα. Αξίζει ίσως να σημειωθεί ότι από τους 20 μαθητές που δεν τους άρεσε καθόλου η απασχόλησή τους με το πρόγραμμα, οι 16 είναι μαθητές της Γ' τάξης και 4 είναι μαθητές της Α' τάξης.

Ερώτηση 6η: Η απασχόλησή μου με το πρόγραμμα μου άρεσε επειδή:

- A. Με ενδιέφερε το θέμα.
- B. Έμαθα να δουλεύω με τους άλλους.
- Γ. Έγινα πιο υπεύθυνος.
- Δ. Έμαθα να μιλώ και να μην ακούω μόνο τους άλλους.
- E. Κάτι άλλο.

Δικαιολόγησε την απάντησή σου.

Πίνακας 6

<i>A/A</i>	<i>A</i>	<i>B</i>	<i>Γ</i>	<i>Δ</i>	<i>E</i>
Αστικό	62	90	9	25	5
Ημιαστικό	29	36	6	4	-
Αγροτικό	24	37	11	25	3
Σύνολο	115	103	26	54	8

Η απασχόληση με το πρόγραμμα φαίνεται ότι άρεσε στους μαθητές, επειδή τους ενδιέφερε το θέμα του σχεδίου εργασίας που υλοποίησαν (115 απαντήσεις) και επειδή τους δόθηκε η ευκαιρία να εργαστούν με τους συμμαθητές (103 απαντήσεις). Λιγότεροι απάντησαν ότι το πρόγραμμα τους άρεσε, επειδή συμμετείχαν ενεργά (54 απαντήσεις) και ακόμα λιγότεροι, επειδή με αυτόν τον τρόπο εργάστηκαν πιο υπεύθυνα (26 απαντήσεις). Οι οκτώ (8) μαθητές που δήλωσαν κάτι άλλο, συμπλήρωσαν ότι βοήθησαν τους φίλους τους σε διάφορες κατασκευές ή δούλεψαν με τους γονείς τους και αυτοί ήταν κυρίως μαθητές του αστικού και αγροτικού σχολείου. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι 16 μαθητές δήλωσαν ότι δεν τους ενδιέφερε το θέμα που επέλεξαν οι συμμαθητές τους, αλλά παρόλα αυτά συνεργάστηκαν μαζί τους στη συγκέντρωση και επιλογή πληροφοριών.

Συμπεράσματα - Προτάσεις

Μέσα στο πλαίσιο εφαρμογής του προγράμματος της Ε.Ζ. η πρόκληση του ενδιαφέροντος των μαθητών και οι ομαδοσυνεργατικές διαδικασίες ήταν η αφετηρία στην ανάπτυξη βασικών δεξιοτήτων και στάσεων των μαθητών που απαιτεί η σημερινή κοινωνία όχι μόνο σε ελληνικό αλλά και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Οι κατευθυντήριοι άξονες, βάσει των οποίων σχεδιάστηκε η Ε.Ζ., όπως η ανάδειξη ενδιαφερόντων των μαθητών και η καλλιέργεια δεξιοτήτων: επικοινωνία, συμμετοχικότητα, συνεργασία, υπευθυνότητα, η εξασφάλιση ίσων ευκαιριών για μάθηση, η προστασία του φυσικού και ιστορικού περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς, η προαγωγή της φυσικής και ψυχικής υγείας, άγγιξε και απασχόλησε τους μαθητές κατά τη διάρκεια υλοποίησης των σχεδίων εργασίας.

Από τα αποτελέσματα της έρευνας φαίνεται ότι στους περισσότερους μαθητές άρεσε η απασχόλησή τους με το πρόγραμμα, ενώ ελάχιστοι απάντησαν ότι δεν τους άρεσε καθόλου. Η απασχόληση με το πρόγραμμα φαίνεται ότι αρέσει στους μαθητές, επειδή μαθαίνουν να δουλεύουν με τους συμμαθητές τους στο σχολείο.

Αρκετοί μαθητές ενδιαφέρονται να φέρουν υλικό για επεξεργασία, λίγοι ασχολούνται με συνεντεύξεις ή ερωτηματολόγια, ενώ αρκετοί σημείωσαν ότι ασχολήθηκαν με περισσότερες από μια δραστηριότητες. Τέλος, αρκετοί θεωρούν ότι με τον τρόπο αυτό της διδασκαλίας μαθαίνουν να δουλεύουν πιο υπεύθυνα και θα ήθελαν να γίνονται με αυτόν τον τρόπο και άλλα μαθήματα.

Αν και το δείγμα της έρευνας ήταν μικρό, ένα αβίαστο συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι η εφαρμογή μιας εκπαιδευτικής καινοτομίας όπως αυτή της Ε.Ζ., η οποία επικεντρώνεται στην υιοθέτηση εναλλακτικών μεθόδων και στρατηγικών διδασκαλίας και μάθησης από τους εκπαιδευτικούς της τάξης, μπορεί να ανοίξει το σχολείο στην κοινωνία, αρκεί να εξασφαλιστούν οι απαραίτητες προϋποθέσεις, όπως ο περιορισμός των πλατωνικών αναμνήσεων των μάχιμων εκπαιδευτικών και η αναγνώριση της ανάγκης της διά βίου μάθησης.

Από μια γενικότερη αποτίμηση της εφαρμογής της Ε.Ζ. στα 52 Γυμνάσια όλης της Ελλάδας τη συγκεκριμένη σχολική χρονιά προέκυψε ότι μαθητές και εκπαιδευτικοί ασχολήθηκαν κυρίως με θέματα Τοπικής Ιστορίας (22%), Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (20%), Πολιτισμού (12%) και Λαϊκής Παράδοσης (12%), Αγωγής Υγείας (12%) κ.ά. Επιπροσθέτως, οι απόψεις 266 εκπαιδευτικών, οι οποίοι συμμετείχαν στο πρόγραμμα της Ε.Ζ. και επιλέχθηκαν με τη μέθοδο της τυχαίας δειγματοληψίας να συμπληρώσουν ένα ερωτηματολόγιο, δήλωσαν ότι η Ε.Ζ. συμβάλλει στη διερεύνηση των ενδιαφερόντων των μαθητών (72%), στην ελεύθερη έκφραση και δημιουργία τους (65%), στην προώθηση της αυτενέργειάς τους (54%), στην εξοικείωσή τους με κοινωνικά θέματα (53%) και τέλος στην αναμόρφωση της διδακτικής πράξης (53%) (Πηγή: Π.Ι., 2002).

Προς την ίδια κατεύθυνση με αυτήν της Ε.Ζ. κινούνται και άλλες καινοτόμες δραστηριότητες/καινοτόμα προγράμματα στα σχολεία της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, όπως η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, η Αγωγή Υγείας κ.ά, τα οποία υλοποιούνται εκτός ωρολογίου προγράμματος του σχολείου. Τα καινοτόμα αυτά προγράμματα έχουν ένα παρόμοιο προσανατολισμό με αυτόν της Ε.Ζ. και στοχεύουν στο άνοιγμα του σχολείου στην κοινωνία και στη δημιουργία υπεύθυνων ενεργών πολιτών. Με την εισαγωγή της Ε.Ζ. στο ωρολόγιο πρόγραμμα του σχολείου και τη σταδιακή καθιέρωσή της στα σχολεία της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, τα καινοτόμα αυτά προγράμματα, τα οποία ήδη λειτουργούν από την περασμένη δεκαετία, αποκτούν το δικό τους χώρο και χρόνο μέσα στο ωρολόγιο πρόγραμμα των σχολείων για εκείνους τους εκπαιδευτικούς και μαθητές που θέλουν να συνδέσουν τις δράσεις τους με τις Φυσικές, τις Ανθρωπιστικές και τις Κοινωνικο-οικονομικές Επιστήμες. Για το λόγο αυτό η Ε.Ζ. μπορεί να αποτελέσει την «ομπρέλα» κάτω από την οποία θα οργανωθούν όλες οι καινοτόμες δραστηριότητες, για να αρθούν οι δυσκολίες και

τα προβλήματα που επισημαίνονται (Φλογαίτη, 1993· Παπαδημητρίου, 1995 και 2002· Αγγελίδου, 1999· Καλαϊτζίδης & Ουζούνης, 1999· Σπυροπούλου, 2001).

Βιβλιογραφία

- Αγγελίδου, Ε. (1999). Προβληματισμοί στη διδακτική της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, *Εκπαιδευτική Κοινότητα*, 49, 26-29.
- Driver, R. et al. (1994). *Making sense of secondary science: Research into children's ideas*. London and New York: Routledge, 210.
- Gilbert, J. K., Osborne, R. J., & Fensham, P. J. (1982). Children's Science and its consequences for teaching. *Science Education*, 66 (4), 623 -633.
- Glaserfeld, von E. (1989). Learning as a constructive activity. In R. Duit et al. (Eds), *Research in Physics Learning: Theoretical Issues and Empirical Studies*, Proceedings of an International Workshop.
- Καλαϊτζίδης, Δ., & Ουζούνης, Κ. (1999). *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Θεωρία και Πράξη*. Ξάνθη: Σπανίδης.
- Kelly, A. (1999). *The Curriculum. Theory and Practice*. London: Paul Chapman Publishing.
- Kress, G. (1999). *Education for the 21st Century*. London: Institute of Education.
- Osborne, R. J., & Wittrock, M. C. (1983). Learning Science: A generative process. *Science Education*, 67 (4), 489 - 508.
- Παπαδημητρίου, Β. (1995). Εκπαιδευτικοί και Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. *Εκπαιδευτική Επιθεώρηση*, 22, 215-231.
- Παπαδημητρίου, Β. (2002). Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Σύγχρονη Εκπαιδευτική Πολιτική, *Βιβλίο Πρακτικών 2^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Βιολογικών Επιστημών για το Περιβάλλον*, Αθήνα.
- Παρασκευόπουλος, Ι. (1993). *Μεθοδολογία Επιστημονικής Έρευνας, τόμοι 1 και 2*. Αθήνα.
- Posner, G. J. et al. (1982). Accommodation of a scientific conception: Toward a theory of conceptual change. *Science Education*, 66 (2), 211 - 227.
- Σπυροπούλου, Δ. (1997). *Η (Δι)Ερευνητική διαδικασία προσανατολισμένη στην εποικοδομητική υπόθεση ως μέθοδος διδασκαλίας και μάθησης των Φυσικών Επιστημών. Πρόταση Σχεδιασμού, Εφαρμογής και Αξιολόγησης Αναλυτικού Προγράμματος με γνωστικό αντικείμενο βασικά στοιχεία της Μετεωρολογίας στο Γυμνάσιο*. Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή. Παιδαγωγικό Τμήμα Δ.Ε. Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Σπυροπούλου-Κατσάνη, Δ. (2000). *Διδακτικές και Παιδαγωγικές Προσεγγίσεις στις Φυσικές Επιστήμες*. Αθήνα: Τυπωθήτω.

- Σπυροπούλου, Δ. (2001). Αποτίμηση της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης τη δεκαετία 1991-2000. *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, 5, 155-166.
- Σταυρίδου, Ε. (2003). *Συνεργατική μάθηση στις Φυσικές Επιστήμες: Από τη θεωρία στην πράξη*. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
- ΥΠΕΠΘ-Π.Ι. (2002). Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών, Τόμος Α'. Αθήνα.
- Φλογαΐτη, Ε. (1993). *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*. Αθήνα: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις.